

Рецензії

УНІКАЛЬНА ДУХОВНА СПАДЩИНА УКРАЇНЦІВ: КОЛЯДКИ І ШЕДРІВКИ

Василь КОСТИК

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української літератури,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
вул. Коцюбинського, 2, 58012, Чернівці, Україна,

**Українські колядки і щедрівки.
Зібрав та впорядкував Василь Сокіл.
Львів, 2022. 716 с.
ISBN 978-966-02-9752-4**

Найвеличнішими для українців усіх поколінь і вікових груп не тільки за тривалістю (у два тижні), але й за повнотою вираження духовного і фізичного оновлення, є різдвяні свята. У нас так здавна повелося, де б не була людина, а на Святий вечір (на Таємну вечерю) вона намагалася обов'язково бути з родиною, за одним столом з батьками, дітьми. У кожній «хатині у раю» запановувала особлива атмосфера злагоди, умиротворення, у якій, здавалося, всі присутні перебувають на одному диханні, в очікуванні чогось найбажанішого, що називається Різдом. Це свято завжди супроводжувалося колядуванням.

Українські народознавці упродовж двох останніх століть записували тексти колядок і щедрівок. Серед них М. Максимович, А. Метлинський, Я. Головацький, П. Чубинський, Ю. Федькович, Б. Грінченко, В. Шухевич, В. Гнатюк та багато інших. Перше справді наукове видання величальних пісень зимового циклу здійснив у 1914 році В. Гнатюк. Двотомне зібрання вмістило 322 тексти колядок, 36 пародій і жартівливих, 60 дитячих колядок (віршівок). Сюди увійшли надвірні колядки, колядки старим (дідам і бабам), господарю і господині, священикові, удовиці, парубкові, дівчині, колядки умерлим, а також подяка столови, поколяді, віншівки і плясанки. Суттєвий недолік — відсутність нотацій мелодій. Цю ваду намагалися усунути С. Людкевич і П. Бажанський, але через Першу світову війну — не завершили.

Наступне наукове видання колядок і щедрівок підготував О. Дей. У його, на той час, академічному збірнику вміщено 770 текстів, однак від цієї кількості треба відминусувати псевдоколядки і щедрівки, написані або перелицьовані на замовлення ідеологічного сектору компартії. Наприкінці збірки окремим розділом вміщено 214 мелодій із текстами і 40 мелодій без текстів, що створює незручності при опрацюванні й вивченні текстів цих колядок і щедрівок. До решти творів нотацій мелодій не зроблено.

Через більш ніж п'ятдесят років після цього завідувач відділу фольклористики Інституту народознавства НАН України, доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України Василь Сокіл підготував найповніший в українській фольклористиці збірник колядок і щедрівок за понад двохсотлітню традицію побутування. Антологія вмістила і друківані, і неопубліковані тексти. Тут враховано фіксації фольклористів — фахівців від першої по-

ловини ХІХ століття, і фактично до наших днів — Зоріана Доленго-Ходаковського, М. Максимовича, О. та Ф. Бодянських, І. Вагилевича, Я. Головацького, А. Метлинського, П. Чубинського, М. Лисенка, Д. Яворницького, В. Кравченка, В. Шухевича, В. Гнатюка, Г. Дем'яна, В. Сокола, Г. Сокіл, М. та С. Мишаничів, Л. Єфремової, В. Дубравіна, А. Осташенка, О. Ошуркевича, Н. Присяжнюк та інших. До наукового зводу занесено й твори у записах письменників, насамперед Марка Вовчка, Панаса Мирного, Дніпрової Чайки, І. Манжури, І. Франка. Для підготовки збірника використано матеріали з наукових архівних фондів рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т. Рильського НАН України, зокрема Є. Бохенської, Л. Мартовича та О. Роздольського, а також приватних колекцій збирачів (Г. Дем'яна, В. Сокола, Галини Сокіл (Коваль), Ганни Сокіл, М. Качмар, О. Чікало, С. Ягело).

Як упорядник і записувач, В. Сокіл представив народні тексти з усієї території України (Бойківщини, Буковини, Волині, Гуцульщини, Лемківщини, Поділля, Полісся, Слобожанщини, Холмщини і Підляшшя), давніх етнічних земель, які нині перебувають поза межами державного кордону (наприклад, із Кубані), а також із діаспори (Канади, Росії, зосібна від українців Зеленого Клину). Не залишилися поза увагою й записи з тимчасово оку-

пованих територій Донецької та Луганської областей. Велику вартість становлять фіксації колядок і щедрівок із Чорнобильської зони від українців, переселенців із цих теренів. В антології опубліковано 1291 твір, у тому числі й 550 з мелодіями, нотації мелодій яких розташовані біля текстів колядок і щедрівок. Нині це найбільша колекція величальних пісень українського народу зимового циклу, яка представляє тематичні підрозділи та сюжетні гнізда з варіантами.

Унікальне зібрання колядок і щедрівок українського народу добре структуроване й містить 13 розділів із багатьма підрозділами (колядки та щедрівки господареві, родині; коляди священників; колядки та щедрівки господині; вдові; парубкові; дівчині; дитині; померлим; жартівливі колядки та щедрівки; дитячі; «Коза» та «Маланка»; християнсько-релігійні колядки; суспільно-політичні), що сприяє зручності при ознайомленні із текстами як звичайної зацікавленої особи, так і опрацюванні збірки науковцем.

З рецензованої антології постає ідеальна українська родина: господар (батько) — головний утримувач членів сім'ї, а тому бачимо його «поле не зміряне», «щедрий урожай», «худобу незлічену», великі «пчоліні рої». До нього приходять «святі орачі», «святі пастухи», а сам «Бог господарює». Прекрасна в господаря дружина з її святковим убранням, «багата і щедра», «стереже сон чоловіка». Крім того, вона забезпечувала виконання різних хатніх робіт — шила, вишивала, «білила біль» (риз), прибирала, перебувала у церкві. Ностальгією віє від колядок і щедрівок удові, адже вона журиться за чоловіком, а також, що її вік проходить марно.

Об'єктом ідеалізації став парубок — молодий неодружений чоловік, зрілий до створення сім'ї. Низка колядок і щедрівок величає його красу, ошатний одяг. Він — добрий мисливець, стрілець, мужній воїн, котрий хвалиться своїм військовим спорядженням, а найбільше — конем. Парубок їде до дівчини, адже це шлях до його одруження.

Найбільше прочитується з текстів похвала дівчини, дочці, коханій, нареченій. Це символ краси, моральної чистоти, працелюбності. Вона пишається своїм одягом, косами. Дівчина пасе худобу, перебуває на косовиці. Найчастіше змальовується героїня, коли «садить сад», «стереже вино» (символи діво-

цтва). Про майбутнє заміжжя її сповіщають птахи, вона «пливе Дунаєм, чекаючи милого», відтак готується до весілля.

У збірнику є рідкісні колядки та щедрівки малій дитині, а також померлим родичам — господарю, господині, братові, синові, дітям та загалом душам померлих. Не обійшлося й без жартівливих народних творів, у яких висміюється колядник під вікном, батько-пяниця, дівчина, що губить запаску.

Добре, що до зібрання долучені дитячі колядки і щедрівки про хлопчиків-посипальників, малу колядничку, колядника у діда, дядька, тітки. Та найголовніший сенс дитячого колядування — вимагання винагороди (ковбаски, сала, грошей).

Окремо фігурує розділ, присвячений українським новорічним обрядам «кози» і «Маланки» та пісням, які їх супроводжують. Тут представлено 17 текстів до обряду водіння «Кози» і 19 — до обходу ряджених обряду «Маланки».

Дуже широкий спектр християнсько-релігійних колядок — про святе Різдво, народження Ісуса Христа, Богородиця прикриває Христа сіном, купає, пеленає, вибирає ім'я, хрестить. Інші зразки інформують про взаємини Ісуса Христа зі святим Петром, життя і смерть Ісуса, Христові муки, пошанування Христової віри.

Прикметною ознакою сучасного підходу упорядника В. Сокола до всебічного представлення тематичного спектру колядок і щедрівок є те, що у збірнику подано й низку стрілецьких і повстанських текстів (вони вміщені у розділі «Суспільно-політичні колядки і щедрівки»), які до того майже не оприлюднювалися. Авторів цієї рецензії пощастило цьогоріч зафіксувати один із таких творів на Прикарпатті.

Христос ся рождає!

В місті Вифлеємі, в стаєнці.

З ними веселяться усі українці

На землі, на землі.

А Стефан Бандера, він був у в'язниці,

Він вийшов вже, він вийшов вже.

Він відбере Київ від катів червоних,

Раз на все, раз на все.

Бо кати червоні братів вирізали

Нам рідних, нам рідних.

Сорок мільонів чекає до бою

Пімстити їх, пімстити їх.

Труби затрублять, дзвони задзвонять

О слушний час, о слушний час.

Ми ідем до бою, Ісусе рожденний,

Волю принеси нам,

Порятуй же нас, порятуй же нас!

Змилиуйся над нами, що плачуть-ридають

У тюрмі, у тюрмі.

Змилиуйся над нами, що плачуть-ридають

У Сибірі, у тюрмі¹.

В обширних додатках до «Українських колядок і щедрівок» уміщена інформація про джерела (61 — опубліковані, 5 — рукописні, 9 — приватні колекції), збирачів фольклору (222 записувачі), інформаторів (499 виконавців) та географію записів (495 населених пункти). Це велетенська праця, що заслуговує на увагу й пошанівок.

Видання призначене для фольклористів, етнологів, музикознавців, культурологів, літературознавців, мовознавців та всіх поціновувачів української національної культури.

¹ Записано 24 квітня 2022 року — на Великдень — у місті Калуші Івано-Франківської області від уродженки села Старий Угринів (село Степана Бандери) Корчинської (Луцан) Анастасії Дмитрівни, 1943 року народження.